

Κοινωνική προέλευση, επιστημονικός κλάδος σπουδών και απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην ελληνική αγορά εργασίας

Μαρία Καραμεσίνη ■

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το άρθρο αυτό εξετάζει αν και σε ποιο βαθμό η κοινωνική προέλευση των αποφοίτων των ελληνικών πανεπιστημάτων επιδρά στην ταχύτητα και την ποιότητα ένταξής τους στην αγορά εργασίας μέσω της άνισης πρόσβασης στους επιστημονικούς κλάδους σπουδών. Γι' αυτόν το σκοπό χρησιμοποιούνται μικροδεδομένα πρωτογενούς «έρευνας απορρόφησης αποφοίτων», που πραγματοποιήθηκε το 2005 από τα Γραφεία Διασύνδεσης των πανεπιστημάτων υπό την αιγιδα της Οριζόντιας Δράσης, σε δείγμα πτυχιούχων των ετών 1998-2000 από όλα τα ελληνικά πανεπιστήμια. Η εμπειρική ανάλυση έδειξε ότι οι ανισότητες πρόσβασης στους διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους σπουδών ανάλογα με την κοινωνική προέλευση των υποψηφίων εξηγούν σε αρκετά μεγάλο βαθμό, αλλά όχι πλήρως, τις άνισες ευκαιρίες των πτυχιούχων να βρουν καλές δουλειές και να αποκατασταθούν επαγγελματικά στην ελληνική αγορά εργασίας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το εύρημα ότι ύψος του οικογενειακού εισοδήματος εμφανίζει πολύ μεγαλύτερη θετική συσχέτιση με την επιτυχημένη μετάβαση των αποφοίτων από το πανεπιστήμιο στην εργασία απ' ό,τι το εκπαιδευτικό επίδομα του πατέρα.

Το τελευταίο κύμα αύξησης των εισακτέων μεταξύ 1993 και 2000 έφερε την Ελλάδα στην κορυφή των χωρών του ΟΟΣΑ και της Ε.Ε. ως προς το ποσοστό φοίτησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση των νέων 20 ετών, που ανήλθε στο 74% το 2006. Η μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν εξαφάνισε παρ' όλα αυτά τις ανισότητες πρόσβασης. Ο ανταγωνισμός για την είσοδο παραμένει οξυμένος με βάση τη διάκριση πανεπιστήμια - ΤΕΙ και τον επιστημονικό κλάδο των σπουδών, από τον οποίο εξαρτάται η δυνατότητα και η ευκολία πρόσβασης σε υψηλού κύρους επαγγέλματα και σχετικά καλές θέσεις εργασίας σε περίοδο υψηλής ανεργίας μεταξύ των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι ανισότητες πρόσβασης αντικατοπτρίζονται στις διαφορές κοινωνικής προέλευσης των φοιτητών πανεπιστημάτων και ΤΕΙ και των διαφορετικών επιστημονικών κλάδων σπουδών.

Ο επιστημονικός κλάδος σπουδών επηρεάζει τόσο τη διάρκεια της μετάβασης των αποφοίτων από την ανώτατη εκπαίδευση στη σταθερή απασχόληση όσο και την ποιότητα των θέσεων εργασίας στις οποίες έχουν πρόσβαση κατά την περίοδο μετάβασης και σταθεροποιούνται με την ολοκλήρωσή της. Κι αυτό για δύο λόγους. Πρώτο, ο αριθμός των εισακτέων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η διάρκεια των σπουδών και η σύνδεση τους με την αγορά εργασίας διαφέρουν ανά επιστημονικό κλάδο. Δεύτερο, κάθε επιστημονικός κλάδος προετοιμάζει τους φοιτητές κυρίως για ορισμένα επαγγέλματα που ζητούνται ιδιαίτερα από ορισμένους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, των οποίων οι επιχειρήσεις καθορίζουν τον αριθμό και την ποιότητα των νέων θέσεων εργασίας και τις επαγγελματικές προοπτικές των αποφοίτων.

Σ' αυτό το άρθρο εξετάζουμε αν και σε ποιο βαθμό η κοινωνική προέλευση των αποφοίτων των ελληνικών πανεπιστημάτων επιδρά στην ταχύτητα και την ποιότητα ένταξής τους στην αγορά εργασίας μέσω της άνισης πρόσβασης στους επιστημονικούς κλάδους σπουδών. Γι' αυτόν το σκοπό χρησιμοποιούμε μικροδεδομένα που προέρχονται από πρωτογενή «έρευνα απορρόφησης αποφοίτων», που πραγματοποιήθηκε το 2005 από τα Γραφεία Διασύνδεσης των πανεπιστημάτων υπό την αιγίδα της Οριζόντιας Δράσης των Γραφείων Διασύνδεσης των Πανεπιστημών¹, σε δείγμα πτυχιούχων των ετών 1998-2000 από όλα τα πανεπιστήμια.

Στην πρώτη ενότητα του άρθρου παρουσιάζουμε εν συντομίᾳ τα θεωρητικά επιχειρήματα που έχουν αναπτυχθεί για την επίδραση της κοινωνικής προέλευσης στις ανισότητες στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας. Στη δεύτερη ενότητα τοποθετούμε την υπόθεση εργασίας μας στο πλαίσιο της σύγχρονης ελληνικής θεσμικής πραγματικότητας και οικονομικής συγκυρίας, ενώ στην τρίτη παρουσιάζουμε τα δεδομένα μας και τη μεθόδο ανάλυσης. Στην τέταρτη ενότητα παραθέτουμε και σχολιάζουμε τα αποτελέσματα της έρευνας, ενώ στην τελευταία εξάγουμε τα γενικά συμπεράσματα.

1. Κοινωνική προέλευση και ανισότητες στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας

Τόσο η οικονομική όσο και η κοινωνιολογική θεωρία και έρευνα έχουν αναπτύξει και ελέγχει εμπειρικά μία σειρά επιχειρημάτων που συνδέουν την κοινωνική προέλευση των ατόμων με την πρόσβασή τους στην εκπαίδευση και την κατάστασή τους στην αγορά εργασίας. Και στις δύο επιστήμες οι διαφορές κοινωνικής προέλευσης γεννούν εκπαιδευτικές ανισότητες, που με τη σειρά τους παράγουν ανισότητες στην αγορά εργασίας ως προς τους μισθούς (οικονομική θεωρία) και το επάγγελμα (κοινωνιολογική θεωρία). Η κοινωνιολογική θεωρία, ακόμα και όταν αναφέρεται στις κοινωνικές τάξεις, συλλαμβάνει εμπειρικά τη διαφορά κοινωνικής προέλευσης των ατόμων κυρίως μέσω του επαγγέλματος του πατέρα τους, ενώ η οικονομική θεωρία κυρίως μέσω του ύψους του οικογενειακού εισοδήματος των γονέων. Όμως, και το εκπαιδευτικό επίπεδο του/των πατέρα/γονέων χρησιμοποιείται ευρύτατα ως δείκτης κοινωνικής προέλευσης τόσο στην οικονομική όσο και στην κοινωνιολογική έρευνα.

Σύμφωνα με τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, οι οικογένειες που είναι οικονομικά ευκατάστατες επενδύουν περισσότερο στην εκπαίδευση των παιδιών (Becker, 1975). Επίσης, οι πιο ευκατάστατες οικογένειες στέλνουν τα παιδιά τους σε καλύτερα σχολεία, ώστε να αποκτήσουν καλύτερη ποιότητα ανθρώπινου κεφαλαίου. Όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο και καλύτερη η ποιότητα της εκπαίδευσης, τόσο υψηλότεροι είναι οι μισθοί. Ταυτόχρονα, το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων επιδρά άμεσα και καθοριστικά στις ικανότητες και το κίνητρο των παιδιών για μάθηση και στο δείκτη ευφυΐας τους (Bowles & Gintis, 1973· Lydall, 1979), καθώς και στην απόκτηση «κοινωνικών χαρισμάτων», όπως εύρος ενδιαφερόντων, γενικές γνώσεις, ικανότητα συνεργασίας (Lévy-Garroua, 1979), παράγοντες που συντελούν στη σχολική επιτυχία αλλά και σε υψηλότερη παραγωγικότητα, και άρα σε υψηλότερες αμοιβές στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα λοιπόν με τους οικονομολόγους, η οικογένεια καταγγίζει των ατόμων επηρεάζει τους μισθούς τους όχι μόνο μέσω του ύψους του εισοδήματός της αλλά και μέσω της «διαγενεακής επίδρασης του ανθρώπινου κεφαλαίου» (Psacharopoulos & Patrinos, 2005).

Στο σημείο αυτό οι οικονομικές προσεγγίσεις συναντούν ανάλογες κοινωνιολογικές. Ο Bourdieu (1973) ισχυρίζόταν ότι οι γονείς της κυρίαρχης τάξης παρέχουν στα παιδιά τους μέσω της κοινωνικοποίησης «πολιτιστικό κεφάλαιο» –γλωσσικές και κοινωνικές δεξιότητες– που διευκολύνει τη σχολική επιτυχία, επειδή η κουλτούρα της εκπαίδευσης είναι παρόμοια με την κουλτούρα των κυρίαρχων τάξεων. Ο δε Passeron (1982) πρώτος υποστήριξε ότι το «κοινωνικό κεφάλαιο», δηλαδή οι γνωριμίες και τα κοινωνικά δίκτυα που τα άτομα διαθέτουν χάρη στην κοινωνική θέση της οικογένειάς τους, παίζουν σημαντικό ρόλο για την απόδοση της επένδυσής τους σε «εκπαιδευτικό κεφάλαιο». Από τη δική του πλευρά ο Boudon (1974) διέκρινε τις πρωτογενείς από τις δευτερογενείς επιπτώσεις της κοινωνικής προέλευσης στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες. Οι πρώτες έχουν να κάνουν με την άμεση πολιτιστική επίδραση της οικογένειας στις ικανότητες και τη σχολική επίδοση των μαθητών. Οι δεύτερες σχετίζονται με τις ταξικές διαφορές ως προς τις φιλοδοξίες και τις εκτιμήσεις των ικανοτήτων των παιδιών προκειμένου για την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι οικογένειες της εργατικής τάξης έχουν μικρότερες φιλοδοξίες και κατά κανόνα θεωρούν ότι τα παιδιά τους έχουν λίγες πιθανότητες επιτυχίας στη γενική/ακαδημαϊκή κατεύθυνση σπουδών, ακόμα και όταν έχουν τις ίδιες ικανότητες με αυτά των μεσαίων τάξεων. Αυτό μειώνει το κίνητρό τους να υποστηρίξουν οικονομικά τα παιδιά τους για δαπανηρές και μακράς διάρκειας σπουδές. Αντίθετα, προκειμένου να αποφύγουν την καθοδική κοινωνική κινητικότητα, οι μεσαίες τάξεις σπρώχνουν/ενθαρρύνουν/καλλιεργούν στα παιδιά τους τη φιλοδοξία να ακολουθήσουν τη γενική/ακαδημαϊκή κατεύθυνση σπουδών ανεξαρτήτως ικανοτήτων. Τέλος, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνιολογικής έρευνας για τις εκπαιδευτικές ανισότητες έχει ασχοληθεί με αυτές που αναφέρονται στο εκπαιδευτικό επίπεδο και την κατεύθυνση σπουδών, πρόσφατες μελέτες έχουν διερευνήσει την επίδραση της κοινωνικής τάξης στην επιλογή του θεματικού/επιστημονικού πεδίου σπουδών τόσο στη δευτεροβάθμια όσο και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, σε συνδυασμό με άλλες κατηγορίες όπως το φύλο και η ικανότητα (Van de Werfhorst et al., 2003; Albowi & Tavan, 2007).

Όπως προαναφέραμε, η οικονομική θεωρία και έρευνα έχει ασχοληθεί κυρίως με τη σχέση των εκπαιδευτικών με τις μισθολογικές ανισότη-

τες, ενώ η κοινωνιολογική χυρίως με τη σχέση των εκπαιδευτικών με τις επαγγελματικές-ταξικές ανισότητες. Τα τελευταία χρόνια, ο πολλαπλασιασμός των ερευνών «μετάβασης από την εκπαίδευση στην εργασία» (school-to-work transition) έχει γενικεύσει το πεδίο μελέτης των επιπτώσεων των εκπαιδευτικών ανισοτήτων στο σύνολο των φαινομένων που σχετίζονται με την ένταξη των αποφοίτων των διαφορετικών βαθμίδων του εκπαιδευτικού συστήματος στην αγορά εργασίας. Το γενικό ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο οι εκπαιδευτικές ανισότητες διαμορφώνουν και σε ποιο βαθμό τις ανισότητες ως προς τον κίνδυνο ανεργίας και την ταχύτητα εύρεσης δουλειάς μετά την αποφοίτηση, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της πρώτης απασχόλησης και, γενικότερα, των θέσεων εργασίας που καταλαμβάνουν οι νέοι για μερικά χρόνια μετά το τέλος των σπουδών, τη διάρκεια της περιόδου μετάβασης μέχρι τη σταθεροποίηση στην απασχόληση κ.ά.

Έχει ιδιαίτερη σημασία να τονίσουμε ότι, ενώ η σχετική βιβλιογραφία έχει υπερτονίσει το ρόλο που παίζουν τα ατομικά χαρακτηριστικά των νέων (δημογραφικά και κοινωνικά) για τη ταχύτητα και ποιότητα της επαγγελματικής ένταξης των νέων πτυχιούχων, την τελευταία δεκαετία έχει αναδειχθεί από ορισμένους συγγραφείς και ερευνητές ο ρόλος της ζήτησης εργασίας, και συγκεκριμένα του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας και των πολιτικών πρόσληψης των επιχειρήσεων, στην απορρόφηση των νέων στην αγορά εργασίας και την ποιότητα των θέσεων εργασίας που αυτοί καταλαμβάνουν (Rose, 1998; Mansuy & Thireau, 2003). Πέραν της μακροοικονομικής συγκυρίας που επηρεάζει το συνολικό αριθμό των νέων θέσεων εργασίας, είναι οι δυναμικοί κλάδοι της οικονομίας που απορροφούν κατά κύριο λόγο τους νέους και είναι οι επιχειρήσεις τους που καθορίζουν τους όρους απασχόλησής τους. Οι δυναμικοί κλάδοι της οικονομίας και η επαγγελματική σύνθεση της απασχόλησης σε αυτούς διαμορφώνουν τις συνθήκες ζήτησης για τους πτυχιούχους των διαφορετικών εκπαιδευτικών επιπέδων, κατευθύνσεων και θεματικών πεδίων-επιστημονικών κλάδων σπουδών.

2. Τριτοβάθμια εκπαίδευση και ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 μέχρι σήμερα η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα μετατράπηκε προοδευτικά από ελιτίστικη σε μαζική. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΥπΕΠΘ, ο αριθμός εισακτέων υπερτριπλασιάστηκε μεταξύ 1974 και 1985, και διπλασιάστηκε μεταξύ 1993 και 2000, ενώ είχε μειωθεί κατά 18% μεταξύ 1985 και 1993. Το 2008 ο αριθμός εισακτέων ήταν ο ίδιος με αυτόν του 2000, αλλά την τρέχουσα δεκαετία σημειώθηκε συρρίκνωση του αριθμού των υποψηφίων λόγω της δημογραφικής κάμψης. Το 2006, στην Ελλάδα, το ποσοστό εισόδου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ήταν υψηλότερο από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ (80% έναντι 68%)² και το ποσοστό φοίτησης των εικοσάχρονων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση βρισκόταν στην κορυφαία θέση στο σύνολο των τριάντα χωρών μελών του (74%).³ Όμως, το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 25-34 ετών που είχε ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση ήταν μόλις 27% και ήταν το ένατο χαμηλότερο⁴.

Η μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας συντελέστηκε με την αύξηση της ροής των εισακτέων πρωτίστως στα ΤΕΙ και δευτερευόντως στα πανεπιστήμια. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι το ποσοστό εισόδου στο δεύτερο τύπο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας (ΤΕΙ) είναι πολύ υψηλότερο του μέσου όρου των χωρών του ΟΟΣΑ, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στον πρώτο τύπο (πανεπιστήμια) είναι αρκετά χαμηλότερο⁵. Παρά τη θεαματική άνοδο των ποσοστών φοίτησης στις νέες γενιές την τελευταία δεκαπενταετία, η κοινωνική ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν έχει ακόμα κορεστεί. Το 2004 οι Έλληνες φοιτητές στο εξωτερικό ανέρχονταν σε 7,4% του φοιτητικού πληθυσμού στην Ελλάδα. Επίσης, περίπου 15.000 άτομα φοιτούσαν σε ιδιωτικά κολέγια και ΚΕΣ στην Ελλάδα, που είχαν συνάψει συμβάσεις δικαιώχροησης με ξένα πανεπιστήμια και κολέγια.

Η μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θέτει λοιπόν και στη χώρα μας το ερώτημα εάν ο εκδημοκρατισμός της είναι πραγματικός ή εάν οι κοινωνικές ανισότητες πρόσβασης έχουν απλώς μετατοπιστεί ή και αυξηθεί σε άλλα πεδία, δηλαδή στις μεταπτυχιακές σπουδές και ανάμεσα στη θεωρητική και την τεχνολογική κατεύθυνση (πανεπιστήμια / ΤΕΙ) και τους

επιστημονικούς κλάδους σπουδών (υψηλού / χαμηλού γοήτρου). Επίσης, θέτει το ερώτημα εάν οι κοινωνικές ανισότητες πρόσβασης σχετίζονται με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματα των πτυχιούχων των διαφορετικών κατευθύνσεων, επιστημονικών κλάδων και επιπέδων σπουδών ως προς την ταχεία και ικανοποιητική επαγγελματική τους ένταξη. Κι αυτό διότι η τεράστια αύξηση της ανεργίας των νέων τις τελευταίες δεκαετίες έχει δυσκολέψει την απορρόφησή τους στην αγορά εργασίας και ήταν βασικός παράγοντας της αύξησης της κοινωνικής ζήτησης για τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα.

Το ποσοστό ανεργίας των νέων 15-24 ετών στις αστικές και ημιαστικές περιοχές αυξήθηκε από 4,2% το 1974 σε 28,3% το 1983. Το 1990 ήταν 23,3% στο σύνολο της χώρας και έφτασε στο 31,5% το 1999. Το 2007 το ποσοστό ανεργίας των νέων είχε μειωθεί στο 23%, αλλά ήταν το υψηλότερο στην Ε.Ε.-27. Η κατάσταση αυτή στην αγορά εργασίας συντέλεσε στην αύξηση των ποσοστών φοίτησης στη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση, και στη μείωση των ποσοστών συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό πρώτα μεταξύ των νέων 15-19 ετών και από τις αρχές τις δεκαετίας του 2000 και στους νέους 20-24 ετών. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι Έλληνες φοιτητές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι σε μεγάλο βαθμό ανενεργοί. Πράγματι, το 2006, 88,6% των νέων 20-24 ετών στην Ελλάδα που βρίσκονταν στην εκπαίδευση δεν συμμετείχαν στο εργατικό δυναμικό. Την ίδια χρονιά, το αντίστοιχο μέσο ποσοστό στις χώρες του ΟΟΣΑ ήταν 61,4% και στα ευρωπαϊκά μέλη του 68,8%⁶.

Η άνοδος της ανεργίας συμβάδισε με την επέκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, ιδίως των συμβάσεων προσωρινής εργασίας. Οι τελευταίες διατηρούν πολύ υψηλό ποσοστό συμμετοχής στη συνολική απασχόληση των νέων μέχρι την ηλικία των 30. Η ανεργία και η προσωρινότητα της απασχόλησης έχουν διαφοροποιήσει τα πρότυπα μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση στην απασχόληση σε σχέση με το παρελθόν. Η πλειονότητα των φοιτητών πανεπιστημίου έχει τελειώσει τις σπουδές μέχρι τα 25 χρόνια και των φοιτητών ΤΕΙ ένα έως δύο χρόνια νωρίτερα. Τα μακρά διαστήματα ανεργίας για την εύρεση της πρώτης απασχόλησης ακολουθούνται συχνά από μικρότερα διαστήματα κατά την αλλαγή θέσεων εργασίας προσωρινής διάρκειας μέχρι τη σταθεροποίηση στην απα-

σχόληση. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα πρόσφατης εργασίας για τη μετάβαση των αποφοίτων του έτους 1999 από την εκπαίδευση στην απασχόληση (Καραμεσίνη, 2006), έξι χρόνια μετά την ολοκλήρωση των σπουδών 32% των αποφοίτων πανεπιστημίου και 29% των αποφοίτων ΤΕΙ ήταν άνεργοι ή είχαν προσωρινή απασχόληση. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους αποφοίτους λυκείου και γυμνασίου ήταν 66,4% και 52,5%. Κατά συνέπεια, έξι έτη μετά την αποφοίτηση ένας στους τρεις αποφοίτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ένας στους δύο αποφοίτους γυμνασίου και δύο στους τρεις αποφοίτους λυκείου δεν έχουν ακόμα σταθεροποιηθεί στην απασχόληση.

Υπ' αυτές τις συνθήκες είναι κατανοητή η μεγάλη κοινωνική ζήτηση για ανώτατη εκπαίδευση και για μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα, αλλά και ο οξυμένος ανταγωνισμός μεταξύ υποψηφίων για την είσοδο σε επιστημονικούς κλάδους σπουδών που δίνουν πρόσβαση σε επαγγέλματα υψηλού κοινωνικού γοήτρου αλλά και σε σχετικά καλές δουλειές. Η υπόθεση εργασίας που θα ελέγχουμε σε αυτό το άρθρο είναι ότι η κοινωνική προέλευση των υποψηφίων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι ένας σημαντικός προσδιοριστικός ποιαράγοντας της πρόσβασης στους επιστημονικούς κλάδους σπουδών που εξασφαλίζουν τις καλύτερες προσπτικές απασχόλησης και επαγγελματικής αποκατάστασης στους αποφοίτους.

Πριν περάσουμε στην περιγραφή των δεδομένων και της μεθόδου ανάλυσης, θα αναφέρουμε συνοπτικά τα αποτελέσματα πρόσφατων συναφών με το θέμα μας εμπειρικών εργασιών για την Ελλάδα. Η Τομαρά-Σιδέρη (1999) διερεύνησε τη διαχρονική εξέλιξη της πιθανότητας πρόσβασης στα ΑΕΙ συνολικά, και στις προνομιούχες ακαδημαϊκές διαδρομές ειδικότερα, ανάλογα με το επάγγελμα του πατέρα και το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας στις κοόρτες των μαθητών της Α' δημοτικού των ετών 1961, 1971 και 1981. Με τη χρήση ενός δείκτη συγχριτικής διαφοροποίησης, έδειξε ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργεί ως μηχανισμός κοινωνικής επιλογής. Ωστόσο, η ερμηνεία ορισμένων παράδοξων αποτελεσμάτων (π.χ. δείκτες για υπαλλήλους και διευθυντικά στελέχη) και εξελίξεων στηρίζεται σε υποθέσεις που δεν τεκμηριώνονται και δεν είναι πάντοτε πειστική.

Χρησιμοποιώντας διαφορετικούς δείκτες για τη μέτρηση των ανισοτήτων πρόσβασης, οι Χρυσάκης και Μπαλούρδος (2007) έδειξαν ότι μεταξύ

των ακαδημαϊκών ετών 1984-85 και 2003-04 τα άτομα με πατέρα που ασκεί μη χειρωνακτικό επάγγελμα βελτίωσαν την πιθανότητα πρόσβασής τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με τα άτομα με πατέρα αγρότη από 3,72 σε 5,29 στην περίπτωση των AEI και από 1,85 σε 2,82 στην περίπτωση των TEI. Παρομοίως και μεταξύ των ίδιων ετών, τα άτομα με πατέρα εργατοεχίη εμφάνισαν αύξηση της πιθανότητας πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με τα άτομα με πατέρα αγρότη από 1,66 σε 1,81 στην περίπτωση των AEI και από 1,45 σε 1,74 στην περίπτωση των TEI. Τέλος, το 2003/04, τα άτομα με πατέρα που ασκεί μη χειρωνακτικό επάγγελμα είχαν 5,6 φορές και αυτά με πατέρα εργατοεχίη 1,88 φορές υψηλότερη πιθανότητα πρόσβασης στις μεταπτυχιακές σπουδές, σε σχέση με τα άτομα με πατέρα αγρότη. Οι συγγραφείς διαπίστωσαν ότι το επάγγελμα του πατέρα παραμένει καθοριστικός παράγοντας διαφοροποίησης των ανισοτήτων πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, δύο πρόγραμμα πρέπει να συγχρατήσει κανείς από την εργασία τους, αν και δεν αναφέρονται από τους συγγραφείς. Πρώτον, οι ανισότητες πρόσβασης με βάση τη διάκριση χειρωνακτικά / μη χειρωνακτικά επαγγέλματα αυξήθηκαν μεταξύ 1984 και 2004, παρά τη μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Δεύτερον, μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών των AEI (68,3%) απ' ό,τι των TEI (52,1%) έχουν πατέρα που ασκεί μη χειρωνακτικό επάγγελμα, ενώ ο λόγος μεταξύ ποσοστών έχει παραμείνει ίδιος μεταξύ 1984-85 και 2003-04. Αυτό σημαίνει ότι οι ταξικές διαφορές στη σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού AEI και TEI έχουν παραμείνει ίδιες, με βάση την διάκριση χειρωνακτικά / μη χειρωνακτικά επαγγέλματα.

Όσον αφορά ειδικότερα την πρόσβαση στις μεταπτυχιακές σπουδές, και με βάση τα στοιχεία πανελλαδικής έρευνας στους αποφοίτους των ετών 1998-2000, η Καραμεσίνη (2008) έδειξε ότι μία αύξηση του επιπέδου εκπαίδευσης των γονέων κατά μία μονάδα οδηγεί σε αύξηση κατά 7% της πιθανότητας οι πτυχιούχοι πανεπιστημίου να έχουν πραγματοποιήσει ή να πραγματοποιούν μεταπτυχιακές σπουδές 5-7 έτη μετά την αποφοίτησή τους. Επίσης, στο ίδιο χρονικό διάστημα οι πτυχιούχοι με ετήσιο οικογενειακό εισόδημα γονέων άνω των 30.000 ευρώ έχουν 112% και 61% μεγαλύτερες πιθανότητες να έχουν πραγματοποιήσει ή να πραγματοποιούν μεταπτυχιακές σπουδές σε σχέση με αυτούς που οι γονείς τους εμφανίζουν εισόδημα μέχρι 10.000 ευρώ και

10.001 έως 30.000 ευρώ αντίστοιχα. Την επίδραση του επιπέδου εκπαίδευσης του πατέρα στην πραγματοποίηση μεταπτυχιακών σπουδών τεκμηρίωσαν και οι Χατζηγιάννη και Κάλλας (2005), με βάση έρευνα του EKKE σε αποφοίτους δύο τμημάτων του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Όσον αφορά τη σχέση της κοινωνικής προέλευσης με τις επιδόσεις στην αγορά εργασίας, ο Patrinos (1995) βρήκε ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα στην Ελλάδα επηρεάζει τις ιδιωτικές χρηματικές αποδόσεις της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, άτομα που ο πατέρας τους έχει υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο απολαμβάνουν υψηλότερες αμοιβές σε σχέση με άλλα άτομα που, ενώ έχουν τα ίδια χρόνια εκπαίδευσης και εργασιακής εμπειρίας και τις ίδιες ικανότητες, ο πατέρας τους έχει χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο. Η πιθανή εξήγηση για το συγγραφέα είναι ότι το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο της οικογένειας στην Ελλάδα ασκεί επίδραση στους μισθούς όχι μόνο μέσω της εκπαίδευσης των παιδιών αλλά και μέσα από τις γνωριμίες που κινητοποιούν οι γονείς προκειμένου τα παιδιά τους να βρουν καλή δουλειά και της οικονομικής στήριξης που τους παρέχουν κατά την αναζήτησης εργασίας. Η οικονομική στήριξη επικυρώνει τη διάρκεια αναζήτησης μέχρι να βρεθεί εργασία με υψηλές αμοιβές.

Σύμφωνα με έρευνα της Eurostat (2003) σε 12 ευρωπαϊκές χώρες, το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων επηρεάζει τη χρονική διάρκεια μεταξύ της αποφοίτησης και της πρόσβασης των νέων στην πρώτη σημαντική τους δουλειά, καθώς και το κοινωνικό γόνητρο του επαγγέλματος της πρώτης σημαντικής δουλειάς. Στην Ελλαδα, η χρονική διάρκεια βρέθηκε να είναι σημαντικά μικρότερη μόνο στους νέους που το υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων τους είναι το δημοτικό ή το γυμνάσιο σε σχέση με τους υπόλοιπους. Αντίθετα, η μεγαλύτερη διαφορά ως προς την πιθανότητα πρόσβασης σε επαγγέλματα υψηλού κύρους παρουσιάζεται μεταξύ των νέων με τουλάχιστον ένα γονέα με πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης και τους υπολοίπους. Η διαφορά στο κοινωνικό γόνητρο του επαγγέλματος της πρώτης σημαντικής απασχόλησης μεταξύ των νέων με γονείς αποφοίτους δημοτικού ή γυμνασίου και αυτών με γονείς αποφοίτους εξατάξιας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή λυκείου είναι σχετικά μικρή.

3. Δεδομένα και μέθοδος ανάλυσης

Για την ανάλυσή μας χρησιμοποιούμε μικροδεδομένα από την πανελλαδική έρευνα της Οριζόντιας Δράσης των Γραφείων Διασύνδεσης των Πανεπιστημίων, που υλοποιήθηκε με την ίδια δειγματοληπτική μέθοδο και το κοινό ερωτηματολόγιο από τα Γραφεία Διασύνδεσης όλων των ελληνικών πανεπιστημίων το 2005 μεταξύ 13.612 αποφοίτων των ετών 1998-2000. Σκοπός της έρευνας ήταν να εξετάσει το βαθμό και την ποιότητα της εργασιακής και επαγγελματικής ένταξης των πτυχιούχων πανεπιστημίου 5-7 έτη μετά την αποφοίτηση, καθώς και σημαντικά γεγονότα της διαδικασίας μετάβασής τους από το πανεπιστήμιο στην εργασία, στο σύνολο των αποφοίτων και ανά επιστημονικό κλάδο σπουδών.

Η υπόθεση εργασίας που ελέγχουμε είναι ότι η κοινωνική προέλευση των αποφοίτων επηρεάζει την πρόσβαση στους διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους και μέσω αυτής το βαθμό απορρόφησης των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας και την ποιότητα της εργασιακής και επαγγελματικής τους ένταξης 5-7 έτη μετά την αποφοίτηση.

Η μέθοδος ελέγχου της υπόθεσης εργασίας είναι η εξής: Στην αρχή χρησιμοποιούμε την ανάλυση κατά συστάδες για να ομαδοποιήσουμε τους επιστημονικούς κλάδους ανάλογα με το οικογενειακό εισόδημα των γονέων και το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα των αποφοίτων. Στη συνέχεια προβαίνουμε σε ανάλυση κατά συστάδες προκειμένου να ομαδοποιήσουμε τους επιστημονικούς κλάδους σπουδών ανάλογα με το ποσοστό ανεργίας των αποφοίτων και βασικά ποιοτικά χαρακτηριστικά της απασχόλησής τους 5-7 έτη μετά την αποφοίτηση. Τέλος, εξετάζουμε το βαθμό επικάλυψης των δύο ομαδοποιήσεων που προέκυψαν από τις δύο αναλύσεις προκειμένου να συνάγουμε συμπεράσματα για την έκταση στην οποία οι ανισότητες πρόσβασης στους επιστημονικούς κλάδους σπουδών που οφείλονται στην κοινωνική προέλευση των φοιτητών συνδέονται με τις άνισες ευκαιρίες των αποφοίτων στο να βρουν καλές δουλειές και να αποκατασταθούν επαγγελματικά.

Η πρώτη ανάλυση κατά συστάδες στηρίζεται στις εξής μεταβλητές και ψευδομεταβλητές:

1. Ποσοστό (%) αποφοίτων με χαμηλό οικογενειακό εισόδημα (έως 10.000 €).

2. Ποσοστό (%) αποφοίτων με υψηλό οικογενειακό εισόδημα (πάνω από 30.000 €).
3. Ποσοστό (%) αποφοίτων με χαμηλό⁷ εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα.
4. Ποσοστό (%) αποφοίτων με υψηλό⁸ εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα.

Η δεύτερη ανάλυση κατά συστάδες στηρίζεται στις εξής μεταβλητές και φευδομεταβλητές:

1. Ποσοστό (%) ανεργίας.
2. Ποσοστό (%) σταθερά⁹ απασχολούμενων στο σύνολο των απασχολούμενων.
3. Ποσοστό (%) ετεροαπασχολούμενων¹⁰ στο σύνολο των απασχολούμενων.
4. Ποσοστό (%) μισθωτών ή συμβασιούχων έργου που απασχολούνταν πλήρως.
5. Ποσοστό (%) μισθωτών και συμβασιούχων έργου που είχαν καθαρές μηνιαίες αποδοχές μέχρι 900 € στην εργασία τους.
6. Ποσοστό (%) μισθωτών και συμβασιούχων έργου που είχαν καθαρές μηνιαίες αποδοχές 1.100 € και άνω στην εργασία τους.
7. Ποσοστό (%) μισθωτών ή συμβασιούχων έργου με θετικές προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης στην εργασία τους.

4. Αποτελέσματα και σχολιασμός

Θα σχολιάσουμε στη συνέχεια εν συντομίᾳ τα αποτελέσματα των δύο αναλύσεων κατά συστάδες, που συγκεντρώσαμε στους πίνακες 1 και 2. Εκτός από τις ομαδοποιήσεις των επιστημονικών κλάδων σπουδών, στους πίνακες παραθέτουμε και τις τιμές των μεταβλητών ανά κλάδο, όπως και τις κεντρικές τιμές των μεταβλητών ανά ομάδα.

Πρώτη ανάλυση – Κοινωνική προέλευση αποφοίτων

Η πρώτη ομάδα περιλαμβάγει τους επιστημονικούς κλάδους σπουδών των οποίων οι απόφοιτοι –άρα και οι φοιτητές– έχουν πατέρα με μεσαίο

εκπαιδευτικό επίπεδο και γονείς με σχετικά χαμηλό οικογενειακό εισόδημα, η δεύτερη ομάδα τους κλάδους των οποίων οι φοιτητές έχουν πατέρα με μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο και γονείς με μεσαίο οικογενειακό εισόδημα, ενώ η τρίτη ομάδα τους κλάδους των οποίων οι φοιτητές έχουν πατέρα με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και γονείς με μεσαίο οικογενειακό εισόδημα.

Δεύτερη ανάλυση – Βαθμός και ποιότητα εργασιακής ένταξης των αποφοίτων

Η πρώτη ομάδα απαρτίζεται από επιστημονικούς κλάδους σπουδών των οποίων οι απόφοιτοι εμφανίζουν πολύ προβληματική εργασιακή και επαγγελματική ένταξη. Πέντε έως επτά έτη μετά την αποφοίτηση ο κίνδυνος ανεργίας παραμένει υψηλός, ενώ μεταξύ των εργαζόμενων πτυχιούχων περίπου ένας στους δύο δεν έχει σταθερή απασχόληση και ένας στους πέντε ετεροαπασχολείται (κεντρικές τιμές ποσοστού ανεργίας 8,2%, επισφαλούς απασχόλησης 44,5% και ετεροαπασχόλησης 20,9%). Μεταξύ των μισθωτών και των συμβασιούχων έργου σε έναν εργοδότη η μερική απασχόληση είναι πολύ εκτεταμένη (κεντρική τιμή 44,9%), οι θέσεις εργασίας χαμηλά αμειβόμενες (55,2% παίρνουν λιγότερο από 900 € το μήνα) και περίπου ένας στους δύο δεν έχει θετικές επαγγελματικές προοπτικές (κεντρική τιμή 46,3%).

ΟΜΑΔΕΣ ΚΛΑΔΩΝ	Χαμηλό εκπ. επίπεδο πατέρα	Υψηλό εκπ. επίπεδο πατέρα	Χαμηλό οικογ. εισόδημα	Υψηλό οικογ. εισόδημα
Θεολογία	40,8	27,6	46,8	4,6
Επιστήμες Αγωγής	34,1	27,6	22,6	8,9
Φυσική Αγωγή - Αθλητισμός	29,0	30,5	29,5	10,6
Κτηριαστρική	23,5	40,5	22,6	12,9
Γεωλογία - Φυσιογνωσία	19,2	37,4	17,7	9,6
Γεωπονική	31,2	34,4	20,0	9,2
Ψυχολογία	33,7	39,0	20,2	11,7
Ιστορία - Αρχαιολογία	28,9	37,2	19,4	9,8
Μαθηματικά - Φυσική - Χημεία	27,9	36,9	17,3	12,2

Κοινωνιολογία - Ανθρωπολογία -				
Κοινωνική Πολιτική	29,4	34,9	23,3	8,7
Φιλολογία - Φιλοσοφία	26,9	40,6	18,0	12,8
Κεντρικές τιμές	29,5	35,1	23,4	10,1
Επιστήμες Επικοινωνίας	30,4	40,8	11,2	26,3
Πολιτικοί Μηχανικοί	27,5	37,6	8,3	22,2
Μηχανολόγοι	34,3	37,7	10,6	16,8
Αρχιτέκτονες	41,4	32,2	5,7	22,8
Τοπογράφοι	31,8	25,9	16,9	11,7
Οικονομική Επιστήμη	28,4	32,1	14,5	17,1
Χημικοί Μηχανικοί	33,2	21,7	9,5	12,0
Δασολογία και Περιβάλλον	33,2	30,7	13,5	13,0
Οικιακή Οικονομία	39,7	25,0	8,8	4,4
Κεντρικές τιμές	33,3	31,5	11,0	16,3
Ξένες Γλώσσες	17,2	48,2	16,8	16,4
Καλές Τέχνες	13,5	56,3	14,1	16,3
Νομική Επιστήμη	16,9	57,5	12,1	18,0
Ιατρική - Οδοντιατρική	16,0	57,3	13,3	17,8
Φαρμακευτική	15,8	50,5	19,9	12,6
Νοσηλευτική	21,9	43,9	5,6	11,3
Βιολογία	17,4	44,9	14,2	7,3
Διαιτολογία	20,9	47,7	9,3	18,6
Επιστήμες Διοίκησης	21,0	44,6	10,4	26,2
Πολιτική Επιστήμη	18,5	41,4	9,6	43,5
Μηχανικοί Υπολογιστών, Συστημάτων Πληροφορικής και Επικοινωνιών	26,2	43,8	7,4	16,2
Κεντρικές τιμές	18,7	48,7	12,1	18,6

Πίνακας 1: Κοινωνική προέλευση αποφοίτων

Η δεύτερη ομάδα απαρτίζεται από επιστημονικούς κλάδους σπουδών που οι πτυχιούχοι τους παρουσιάζουν μη ικανοποιητική εργασιακή και επαγγελματική ένταξη 5-7 έτη μετά την αποφοίτηση. Τα αρνητικά χαρακτηριστικά της πρώτης ομάδας εμφανίζονται κατά κανόνα με μικρότερη συχνότητα στους αποφοίτους των επιστημονικών κλάδων σπουδών αυτής της ομάδας, με εξαίρεση τα ποσοστά ανεργίας και ετεροαπασχόλησης, που είναι σαφώς υψηλότερα (κεντρικές τιμές 10,3% και 31,1% αντίστοιχα).

Η τρίτη ομάδα απαρτίζεται από επιστημονικούς κλάδους σπουδών των οποίων οι απόφοιτοι εμφανίζουν σχετικά καλή εργασιακή και επαγγελματική ένταξη 5-7 έτη μετά την αποφοίτηση. Ο κίνδυνος ανεργίας είναι χαμηλός και η μερική απασχόληση περιορισμένη (κεντρική τιμή ποσοστού ανεργίας 4,7% και μερικής απασχόλησης 7%), ενώ ένα πολύ μεγάλο ποσοστό αποφοίτων απολαμβάνει υψηλές αμοιβές (68,8% παίρνει πάνω από 1.100 ευρώ το μήνα). Παρ' όλα αυτά, η επισφαλής απασχόληση είναι πολύ εκτεταμένη (κεντρική τιμή 36,8%) και περίπου ένας στους τρεις μισθωτούς ή συμβασιούχους έργου (31,2%) δεν έχει θετικές επαγγελματικές προοπτικές στην εργασία του.

ΟΜΑΔΕΣ ΚΛΑΔΩΝ	Ποσοστό ανεργίας	Σταθερή απασχόλ.	Επερο-απασχόλ.	Πλήρης απασχόλ.	Αποδοχές έως 900 €	Αποδοχές 1100 € +	Θετικές επαγγ. προοπτικές
Φιλολογία - Φιλοσοφία	7,3	46,7	15,2	60,7	59,1	15,9	55,9
Ξένες Γλώσσες	4,6	44,4	14,4	67,8	53,0	15,4	53,9
Ιστορία - Αρχαιολογία	19,2	47,3	21,8	69,2	57,4	11,7	50,5
Φυσική Αγωγή - Αθλητισμός	6,7	63,2	44,9	61,0	64,2	16,2	58,7
Καλές Τέχνες	3,2	76,1	8,4	66,7	42,5	14,1	49,3
Κεντρικές τιμές	8,2	55,5	20,9	65,1	55,2	14,7	53,7
Θεολογία	18,4	78,5	38,6	86,2	54,1	17,9	50,2
Κοινωνιολογία - Ανθρωπολογία - Κοινωνική Πολιτική	12,9	76,2	44,2	91,4	55,5	19,1	66,8
Δασολογία και Περιβάλλον	10,6	79,8	41,9	92,3	36,4	24,0	56,7
Οικονομική Επιστήμη	7,2	90,6	42,6	97,3	32,2	34,6	77,0
Επιστήμες Διοίκησης	5,9	92,0	44,1	98,2	25,6	41,5	81,1
Πολιτική Επιστήμη	14,6	82,2	37,8	94,4	31,3	39,7	72,3
Επιστήμες Επικοινωνίας	6,6	85,2	27,6	90,1	41,2	29,5	72,4
Γεωλογία - Φυσιογνωσία	15,0	68,6	26,1	91,4	33,7	32,6	70,3
Επιστήμες Αγωγής	4,9	74,2	16,3	93,9	24,2	22,8	56,8
Ψυχολογία	10,4	69,5	9,6	87,8	44,3	29,9	63,3
Γεωπονική	13,7	77,3	15,3	96,7	30,9	35,2	62,5
Βιολογία	8,2	65,1	28,6	83,1	28,5	31,9	56,9
Μαθηματικά - Φυσική - Χημεία	5,8	56,5	31,1	72,5	38,5	35,3	57,9
Κεντρικές τιμές	10,3	76,6	31,1	90,4	36,7	30,3	65,0

Αρχιτέκτονες	2,8	63,0	0,9	86,7	10,1	56,4	58,9
Τοπογράφοι	4,9	64,8	4,3	89,6	10,8	65,0	63,0
Πολιτικοί Μηχανικοί	1,1	65,4	3,5	96,5	6,0	80,1	65,0
Ιστρική - Οδοντιατρική	5,8	48,2	7,3	97,3	4,5	65,1	74,5
Χημικοί μηχανικοί	9,3	66,6	19,4	91,9	9,7	64,8	78,3
Μηχανολόγοι	4,3	71,1	20,5	96,1	7,4	76,2	73,4
Κεντρικές τιμές	4,7	63,2	9,3	93,0	8,1	67,9	68,8
Νομική Επιστήμη	2,1	88,9	5,5	94,3	22,2	54,2	84,3
Μηχανικοί Υπολογιστών, Συστημάτων Πληροφορικής και Επικοινωνιών	1,4	86,4	21,1	96,3	5,9	62,3	63,0
Φαρμακευτική	3,0	91,1	15,7	96,9	4,5	62,6	78,8
Κτηματορχή	3,0	90,1	7,5	95,3	10,1	38,1	79,7
Νοσηλευτική	1,5	95,5	8,9	100,0	15,5	36,4	62,9
Διαιτολογία	0,0	95,2	4,8	89,7	19,1	20,6	66,2
Οικιακή Οικονομία	0,0	97,0	4,5	100,0	1,5	29,9	67,2
Κεντρικές τιμές	1,6	92,0	9,7	96,1	11,3	43,4	71,7

Πίνακας 2: Χαρακτηριστικά εργασιακής ένταξης αποφοίτων

Η τέταρτη ομάδα περιλαμβάνει επιστημονικούς κλάδους σπουδών που οι πτυχιούχοι τους παρουσιάζουν πολύ καλή εργασιακή και επαγγελματική ένταξη 5-7 χρόνια μετά την αποφοίτηση. Η συντριπτική πλειοψηφία των αποφοίτων δεν αντιμετωπίζει κίνδυνο ανεργίας, έχει αποκτήσει σταθερή και πλήρη απασχόληση, ενώ η ετεροπασχόληση είναι περιορισμένη. Ωστόσο, παρόλο που οι αμοιβές των αποφοίτων των επιστημονικών κλάδων αυτής της ομάδας είναι σαφώς υψηλότερες εκείνων της πρώτης και δευτερης ομάδας, είναι αισθητά χαμηλότερες από αυτούς της τρίτης ομάδας.

Κοινωνική προέλευση/ Εργασιακή ένταξη	Πολύ προβληματική ένταξη	Μη εκανοποιητική ένταξη	Σχετικά καλή ένταξη	Πολύ καλή ένταξη
Μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα - χαμηλό εισόδημα γονέων	Φιλολογία - Φιλοσοφία, Φυσική Αγωνή - Αθλητισμός, Ιστορία - Αρχαιολογία	Θεολογία, Επιστήμες Αγγλής, Κοινωνιολογία - Ανθρωπολογία - Κοινωνική Πολιτική, Ψυχολογία, Γεωπονική, Μαθηματικά-Φυσική -Χημεία, Γεωλογία - Φυσιογνωσία		Κτηνιατρική
Μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα - μεσαίο εισόδημα γονέων		Επιστήμες Επικοινωνίες, Οικονομική Επιστήμη, Δασολογία και Περιβάλλον	Αρχιτέκτονες, Πολιτικοί Μηχανικοί, Μηχανολόγοι, Τοπογράφοι, Χημικοί Μηχανικοί	Οικιακή Οικονομία
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα - μεσαίο εισόδημα γονέων	Ξένες Γλώσσες, Καλές Τέχνες	Βιολογία, Επιστήμες Διοικησης, Πολιτική Επιστήμη	Ιατρική - Οδοντιατρική	Νομική Επιστήμη, Μηχανικοί Υπολογιστών, Φαρμακευτική, Νοσηλευτική, Διαιτολογία

Πίνακας 3: Διασταύρωση ομαδοποιήσεων επιστημονικών κλάδων σπουδών

Ο πίνακας 3 διασταύρωνει τα αποτελέσματα των δύο αναλύσεων. Από αυτόν προκύπτουν οι εξής διαπιστώσεις. Πρώτο, μόνο σε έναν από τους έντεκα επιστημονικούς κλάδους σπουδών με φοιτητές που προέρχονται κατά κανόνα από οικογένειες χαμηλού εισοδήματος (κτηνιατρική) οι πτυχιούχοι εμφανίζουν καλή εργασιακή και επαγγελματική ένταξη 5-7 έτη μετά την αποφοίτηση. Εξάλλου, οι έντεκα στους δώδεκα επιστημονικούς κλάδους σπουδών που εξασφαλίζουν στους αποφοίτους τους σχετικά ή πολύ καλή επαγγελματική ένταξη έχουν φοιτητές που κατά κανόνα προέρχονται από οικογένειες μεσαίου εισοδήματος. Δεύτερο, το μεσαίο ή υψηλό οικογενειακό εισόδημα και εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα δεν συνδέεται ανα-

γκαστικά με τη φοίτηση σε επιστημονικούς κλάδους σπουδών που εξασφαλίζουν ταχεία και ικανοποιητική εργασιακή ένταξη και επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων. Η επιλογή/πρόσβαση στους επιστημονικούς κλάδους σπουδών φαίνεται να εξαρτάται και από άλλους παράγοντες που αναφέρονται στη βιβλιογραφία (φύλο, ράση, ικανότητες, ευδιαφέροντα κ.λπ.). Τρίτο, οι επιστημονικοί κλάδοι σπουδών που οι φοιτητές τους έχουν σχετικά υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα και μεσαίο οικογενειακό εισόδημα γονέων εμφανίζουν παραπλήσιο βαθμό και ποιότητα εργασιακής και επαγγελματικής ένταξης των πτυχιούχων τους 5-7 έτη μετά την αποφοίτηση με αυτούς των κλάδων που οι φοιτητές τους έχουν μεσαίο οικογενειακό εισόδημα γονέων και μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα. Κι αυτό διότι, ενώ στους πρώτους συγκαταλέγεται η πλειονότητα των επιστημονικών κλάδων που εξασφαλίζουν την καλύτερη ένταξη στους αποφοίτους τους, σε αυτούς επίσης ανήκουν και δύο από αυτούς που οι απόφοιτοί τους αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβληματική ένταξη.

5. Συμπεράσματα

Η εμπειρική μας ανάλυση έδειξε ότι οι ανισότητες πρόσβασης στους διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους πανεπιστημιακών σπουδών ανάλογα με την κοινωνική προέλευση των υποψηφίων εξηγούν σε αρκετά μεγάλο βαθμό, αλλά όχι πλήρως, τις άνισες ευκαιρίες των πτυχιούχων πανεπιστημίου να βρουν καλές δουλειές και να αποκατασταθούν επαγγελματικά μετά την αποφοίτηση στην ελληνική αγορά εργασίας που εμφανίζει υψηλά ποσοστά ανεργίας και επισφάλειας της απασχόλησης για τους νέους πτυχιούχους συνολικά. Το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος εμφανίζει μεγαλύτερη θετική συσχέτιση απ' ό,τι το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα με την πρόσβαση στους επιστημονικούς κλάδους σπουδών με τις καλύτερες προοπτικές μετάβασης των αποφοίτων από το πανεπιστήμιο στην εργασία. Φαίνεται ότι το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των γονέων σε οικογένειες με σχετική οικονομική άνεση (μεσαίους ή υψηλού εισοδήματος) ενδέχεται να οδηγεί συχνότερα τους εφήβους σε επιλογές επιστημονικών κλάδων σπουδών με άλλα κριτήρια και όχι με βάση την πιθανότητα γρήγορης και ικανοποιητικής επαγγελματικής αποκατάστασης μετά τη λήψη του πτυχίου.

Σημειώσεις

¹ Η γράφουσα ήταν επιστημονικά υπεύθυνη και συντονίστρια της έρευνας και συγγραφέας της μελέτης με τα γενικά αποτελέσματά της. Στην εκπόνηση της κοινής μεθοδολογίας της έρευνας και τη στατιστική ανάλυση των στοιχείων της, συμμετείχαν οι Ερίκ Γκαζόν, Σίλια Βιτωράτου και η Ειρήνη Μουστάκη.

² ΟΟΣΑ (2008), πάν. A2.4, σελ. 68.

³ ΟΟΣΑ (2008), πάν. C2.3, σελ. 345.

⁴ ΟΟΣΑ (2008), πάν. A1.3α, σελ. 44.

⁵ ΟΟΣΑ (2008), πάν. A2.5, σελ. 69.

⁶ ΟΟΣΑ (2008), πάν. C4.2A, σελ. 389-390.

⁷ Χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο = Δεν πήγε καθόλου σχολείο ή μερικές τάξεις δημοτικού ή τελείωσε το δημοτικό.

⁸ Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο = πτυχίο ανώτερης ή ανώτατης εκπαίδευσης ή μεταπτυχιακός τίτλος ή διδακτορικό.

⁹ Ως σταθερά απασχολούμενοι θεωρήθηκαν οι απόφοιτοι που, τη στιγμή της έρευνας, εργάζονταν με σύμβαση εργασίας αιορίστου χρόνου ή ως μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι, αυτοί που, ενώ είχαν σύμβαση έργου και δούλευαν σε έναν κυρίως εργοδότη, δήλωσαν ότι δουλεύουν σταθερά, και αυτοί που ήταν αυτοαπασχολούμενοι και δήλωσαν ότι η επιχείρησή τους έχει θετικές προοπτικές.

¹⁰ Ως ετεροαπασχολούμενοι θεωρήθηκαν οι απόφοιτοι που, τη στιγμή της έρευνας, δεν ασκούσαν διευθυντικό ή επιστημονικό - καλλιτεχνικό επάγγελμα.

Βιβλιογραφία

- Albouy, V. & Tavan, C. (2007), «Accès à l'enseignement supérieur en France: une démocratisation réelle mais de faible ampleur», *Economie et Statistique*, 410, pp. 3-22.
- Becker, G. (1975), *Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*, 2nd edition, Chicago, NBER and The University of Chicago Press.
- Boudon, R. (1974), *Education, Opportunity and Social Inequality. Changing Prospects in Western Society*, New York, John Wiley & Sons.

- Bourdieu, P. (1973), «Cultural Reproduction and Social Reproduction», in R. Brown (ed.), *Knowledge, Education and Cultural Change*, London, Tavistock.
- Bowles, S. & Gintis, H. (1973), *Schooling in Capitalist America*, London, Routledge and Kegan Paul.
- Eurostat (2003), «Young people's social origin, educational attainment and labour market outcomes in Europe», *Statistics in Focus*, Theme 3 – 6/2003.
- Καραμεσίνη, Μ. (2006), «Από την εκπαίδευση στην αμειβόμενη εργασία: εμπειρική διερεύνηση της εργασιακής ένταξης των αποφοίτων στην Ελλάδα», *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 1,1, σσ. 67-84.
- Καραμεσίνη, Μ. (2008), *Η απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας*, Αθήνα, Οριζόντια Δράση Γραφείων Διασύνδεσης Πανεπιστημίων/ Εκδ. Διόνυκος (επίσης διαθέσιμο στο www.odgd-univ.gr).
- Lévy-Garboua, L. (1979), «Education, origine social and distribution des gains», in J.-C. Eicher & L. Lévy-Garboua (éd.), *Economique de l'éducation*, Paris: Economica.
- Lydall H. (1979), *A Theory of Income Distribution*, Oxford, Clarendon Press.
- Mansuy, M. & Thireau V. (2003), «Quels secteurs pour les jeunes actifs?», in J.-F. Lochet (ed.), *Entreprises et jeunes débutants*, Paris, Editions de L'Harmattan, pp. 25-41.
- OECD (2008), *Education at a Glance 2008*, Paris, OECD.
- Passeron, J.-C. (1982), «L'inflation des diplômes: remarques sur l'usage de quelques concepts analogiques en sociologie», *Revue Française de Sociologie*, 23, pp. 551-584.
- Patrinos, H. A. (1995), «Socioeconomic Background, Schooling, Experience, Ability and Monetary Rewards in Greece», *Economics of Education Review*, 14, No 1, pp. 85-91.
- Psacharopoulos, G. & H. A. Patrinos, H.A. (2004), «Human capital and rates of return», in G. Johnes & J. Johnes (eds), *International Handbook of the Economics of Education*, Cheltenham, UK, Edward Elgar.
- Rose, J. (1998), *Les jeunes face à l'emploi*, Paris, Editions Desclée de Brouwer.
- Τομαρά-Σιδέρη, Μ. (1999), «Εκπαιδευτική πορεία και κοινωνική καταγωγή», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 98-99, σελ. 183-198.
- Van de Werhofst, H., Sullivan, A. S. & Cheung, Vi (2003), «Social Class, Ability and Choice of Subject in Secondary and Tertiary Education», *British Educational Research Journal*, 29, No 1, pp. 41-62.
- Χατζηγιάννη, Α. & Κάλλας Γ. (2005), «Εκπαιδευτικό κεφάλαιο και πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Η περίπτωση των αποφοίτων κοινωνικών επιστημών του Πα-

νεπιστημίου Αθηνών», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 116 Α', σσ. 141-165.
Χρυσάκης, Μ. & Μπαλούδης Δ. (2007), «Ανισότητες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση: διαιφοροποιήσεις σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο», στο *To Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2006*, Αθήνα, ΕΚΚΕ.

ABSTRACT

Social origin, subject area studies and access of Greek university graduates to the labour market

From 1993 until 2004, the last wave of expansion of higher education in Greece has brought the country at the top of OECD and EU countries as regards the enrolment rate of the 20-year-olds, today equal to 74%. The opening up of higher education in Greece in recent years has though not erased inequalities of access altogether. Access has become more universal but there is fierce competition for entry in universities vs. technological education institutes and in subject areas giving access to high-status occupations and relatively good jobs in times of high unemployment among tertiary education graduates. As a result, the social origin of students differs according to the academic or vocational stream of tertiary education and the subject area of studies.

Subject areas of studies are crucial for both the length of the transition period from higher education to stable employment and the quality of jobs to which graduates have access during this period and settle once they have found stable and, more or less, satisfactory employment. Subject areas are associated with contrasting labour market outcomes of their graduates because of two reasons. First, the number of entrants in higher education each year, the length of studies and their links with the labour market differ by subject area. Second, each subject area prepares its students preferably for certain occupations, in demand mainly by certain sectors of economic activity. The firms of these sectors determine labour demand i.e. the quantity and quality of new jobs and the career prospects of the graduates in the subject area.

In this paper we examine the extent to which the social origin of students has an indirect effect on the speed and quality of their labour market integration by entailing inequality of access to the different subject areas. To do so we use micro-data coming from a nation-wide survey

on the transition from higher education to work, realized in 2005 on a sample of 13,615 graduates from all Greek universities and belonging to the 1998-2000 cohorts. We first proceed to cluster analysis of subject areas according to the unemployment rate of graduates and quality features of the jobs they hold 5-7 years after graduation. We then use cluster analysis to group subject areas according to the education level and family income of the parents of their graduates. Finally we compare the two groupings, consider the degree of their overlapping and draw conclusions on the extent to which inequalities of access to subject areas due to social origin are associated with unequal opportunities of graduates to find good jobs.

From the empirical analysis it has been found that inequality of access to the different fields of study according to the family background explain to a great extent but not fully the unequal opportunities of university graduates to find good jobs and get integrated into the Greek labour market in a satisfactory way. As expected, other factors mentioned in literature, such sex, talent, preference etc. may also explain choice/ access of subject area of studies. Another finding of our analysis that is worth mentioning is that parental income has apparently a stronger positive association with the successful transition of graduates from university to work than the educational attainment of the father.